

UDK 782.1 Janáček: Katja Kabanova (093)

NEPOZNATI KOMENTARI LEOŠA JANÁČEKA OPERI
»KATJA KABANOVA«

Dragan Plamenac (Urbana, Ill.)

Izjave u kojima kompozitori izražavaju mišljenja o svojim vlastitim djelima i upoznavaju javnost s idejama koje u tim djelima nastoje ostvariti, pripadaju među najpouzdanija vrela za ispravno ocjenjivanje kompozitorova rada. Među najistaknutije kompozitore druge polovine 19. i početka 20. stoljeća valja ubrojiti velikog dramatičara češke muzičke scene Leoša Janáčka. Kako je poznato, Janáček je išao za tim da u svojim dramatskim djelima ostvari potpuni realizam u muzici izučavajući i primjenjujući u tančine melodijske osobitosti narodnog govora i intonacije. Svaki glas prirode, svaki ljudski izraz radosti, bola, ljutine ili razočaranja postaje mu izvorom iz kojega izgrađuje svoj operni stil. Na taj je način kompozitor želio da dođe do nove vrste muzičkog govora, u kome će lica biti potpuni izraz životne stvarnosti. Prvo veliko djelo u kome se poslužio tom metodom bila je opera *Její Pastorkyňa* (»*Jenufa*«), a razvio ju je do savršenstva u operi *Kátja Kabanová* (1919—1921).

Za vrijeme drugog svjetskog rata naišao sam u jednom newyorškom antikvarijatu na dva vlastoručna pisma Leoša Janáčka, koja su ostala nepoznata izdavačima muzičarove opsežne korespondencije.¹ Milo mi je da mogu objaviti ta dva dokumenta kao prilog zborniku u čast kolege Dragotina Cvetka.

Dokumenti koji nas ovdje zanimaju vrlo se razlikuju među sobom po obliku, ali i jednom i drugom je predmet opera *Katja Kabanova*. Oba su pisma pisana na njemačkom jeziku; ni u jednom od njih ne spominje se ime lica kome je pismo namijenjeno; izvorni se omoti nisu sačuvali. Oba su pisma pisana godine 1922: prvo, na pet strana pisaćeg papira sasvim malenog formata (17 × 11 cm), nosi datum »Ukvaly (Janáčkovo rodno mjesto), 2/IX 1922«; drugo, na dvije strane

¹ Prepiska je objavljena u mnogo svezaka u izdanju Janáčkova arhiva pri Moravskom muzeju u Brnu (glavni urednik Jan Racek) počevši od godine 1934.

u polovini presavijenog muzičkog papira (16,6 × 26,4 cm), »Brno, 2/XI 1922«. Janáček je u to vrijeme bio na najboljem putu da svojim djelima osvoji svjetska operna kazališta; na operi u Kölnu upravo se spremala prva izvedba *Katje Kabanove* pod upravljanjem uglednog dirigenta Otona Klemperera. Ta nam činjenica pomaže da utvrdimo ime lica komu su naša pisma bila upućena. U svesku pod naslovom »Leoš Janáček v dopisech a vzpomínkách«, Praha 1946, u kojem je Bohumír Štědroň sakupio najvažnije dokumente za poznavanje muzičarova života i rada,² nalazimo na str. 179/180, pod brojem 190 i naslovom »Jenufa pred izvođenjem u Antwerpenu«, tekst dopisa koji je 31. augusta 1922 uputio muzičaru jedan od najranijih i najrevnijih pionira njegove umjetnosti, Max Brod.³ U tom Brodovu dopisu nalazimo ove riječi: »Poslat ću svoje eseje o Katji Kabanovoj g. Wolfsohnu u Kölnu, čije ste mi pismo uputili«. A u prvom Janáčkovu pismu od 2. septembra 1922, koje dalje objavljujemo, čitamo: »Umolio sam dra. Maksa Broda da Vam bude na pomoći«. Ne može biti sumnje da su oba pisma i vremenski i sadržajem povezana, i da je lice kojemu su Janáčkova pisma od 2. septembra i 2. novembra 1922 bila upućena bilo istovjetno s »g. Wolfsohnom« koji se spominje u Brodovu pismu od 31. augusta.

Juljus Wolfsohn bio je pijanist i kompozitor o kome ima podataka u biografskim repertorijima Bakera (*Baker's Biographical Dictionary of Musicians*, 5th ed. 1965 i *Supplement* 1971) i Frank-Altmana (Paul Frank-Wilh. Altmann, *Kurzgefasstes Tonkünstler-Lexikon*, 15. Aufl. 1971). Iz ovih izvora doznajemo da se Wolfsohn rodio g. 1880 u Varšavi, učio klavir u Michałowskoga na tamošnjem konservatoriju, sa Pugnoem u Parizu i Leschetizkim u Beču, i da je od g. 1906 živio u Beču kao ugledan pijanist i učitelj muzike. G. 1933 nastanio se u Sjedinjenim Državama, gdje se naročito bavio muzičkim novinarstvom i dopisništvom. Kao kompozitor, Wolfsohn je objavio niz parafraza starih jevrejskih melodija i tehničke studije za pijaniste. Umro je g. 1944. u New Yorku. Iz pisma Maksa Broda u Štědroňovoj zbirci dokumenata o Janáčeku doznali smo da je Wolfsohn g. 1922 uoči prve izvedbe *Katje Kabanove* u Kölnu živio u tom gradu, po svoj prilici kao odaslanik i dopisnik bečkog izdavačkog poduzeća Universal-Edition, koje je izdalo i »Jenufu« i »Katju« u svojoj nakladi. U vezi s time valja spomenuti jedno Wolfsohnovo pismo, koje također još nije objavljeno u Janáčkovoj prepisci, a nalazi se u Janáčkovu arhivu u Moravskom muzeju u Brnu pod br. B 463. U tom pismu od 1. novembra 1922, koje mi je ljubazno saopćio kolega prof. Jan Racek, Wolfsohn javlja kompozitoru da se premijera »Katje« u Kölnu očekuje između 20. i 25. novembra

² Zbirka je g. 1955. izišla i u engleskom i njemačkom prijevodu u nakladi praškog izdavačkog poduzeća Artia. Mi se ovdje služimo engleskim izdanjem pod naslovom *Leoš Janáček, Letters and Reminiscences*.

³ Brod se založio za Janáčkovu umjetnost prijevodom glavnih njegovih opera na njemački i studijama o kompozitoru na njemačkom jeziku.

i umovljava ga da mu rastumači značenje niza melodijskih motiva u operi, koje pismu prilaže. Vrlo je vjerojatno da u drugom Janáčkovu pismu od 2. novembra 1922 treba vidjeti odgovor na Wolfsohnovu molbu za »razjašnjenje« od 1. novembra.

Radnja u operi *Katja Kabanova* počiva na drami »Bura« A. N. Ostrovskoga, ruskog pisca 19. stoljeća, koja crta život u zagušljivoj malograđanskoj sredini stare Rusije i mlade snage koje se bune protiv tiranije obiteljske tradicije koja ih pritište. Odgovarajući na Wolfsohnova pitanja o značenju motiva u njegovoj operi, Janáček nastoji da razjasni kako motivi u toku opere mijenjaju svoj oblik i karakter u skladu s promjenom situacija. Evo prijevoda prvog pisma od 2. septembra 1922:

»Veoma poštovani gospodine,

Drago mi je da će *Katja Kabanova* biti izvedena u Kölnu. Ali čime da Vam pomognem? Djelo mi je teklo iz pera kao lijepa rijeka Volga. Zar da sada zaustavim valove? Nemoguće. Motivi se u meni preobražavaju »sami sobom«. Čini mi se, čak i kad se neki motiv prijeteći usprotivljuje, da ipak ima svoj zametak u mirnom toku rijeke.⁴ Kroz čitavo djelo, primjerice, provlači se motiv (vidi faksimil notnog primjera). Sva težina drame leži u njemu. Ali i povod: odlazak Tihona. I motiv sada leti u flautama i zvoncima i oboama (vidi faksimil notnog primjera). A kad se neki motiv tako osnovno mijenja, osjećam da tako mora da bude. Ne mislim dalje o tom. — I na Katju Kabanovu više ne mislim. Obuzima me već rad na drugom djelu. Umolio sam dra Maksa Broda da Vam bude na pomoći. Vama zahvaljujem najučtivije. — Želim da izvedba uspije. Ali stvar nije laka!«

Drugo pismo, od 2. novembra iste godine, koje je, kako je prije rečeno, po svojoj prilici čitavo bilo odgovor na Wolfsohnova dalja pitanja o značenju motiva u Janáčkovoj operi, ne zahtijeva da ga u cijelosti prevedemo, jer mu sadržaj postaje jasan iz priloženog faksimila. Na naličju tog lista zabilježio je Janáček sedam najvažnijih motiva u operi, a na drugoj strani dovodi te motive u vezu s licima i scenama na koje se odnose i na njihovo preobražavanje u toku radnje. »Uvjeren sam,« piše Janáček, »da će se iz motiva a b c d e f u djelu pronaći ne samo a₁ a₂ b₁ b₂ c₁ c₂ d₁ d₂ itd., već prema situaciji, nego i a₁ a₂ a₃ a₄, b₁ b₂ b₃ itd. itd.« Muzičar završava to svoje drugo pismo riječima: »Motivi ne smiju nestajati (gubiti se), oni moraju neprestano živjeti, moraju se u životu preobražavati.«

⁴ Janáček na tom mjestu pogrešno piše »trönmenden« (umjesto »strönmenden«?)

Wachgechter Herr!

Es freut mich, dass in
Köln ^{da} / Köln Kabens,
so aufgeführt wird.

Doch warum soll ich Ihnen
helfen?

Es glap aus der Ferne
das Weist wie der schöne
Strom Volga

Soll ich die Wellen jetzt
auffangen? Kunststück.
Die Motive umformen
sich bei mir so von
selbst.

Es scheint mir, wenn
ich in Motive ^{auch!} (Innen) auf-
lebe, daß es doch schon
keine in dem stillen, trock-

meinen Klap hoch. 20.
Durch die ganze Arbeit
sieht sich das Motiv

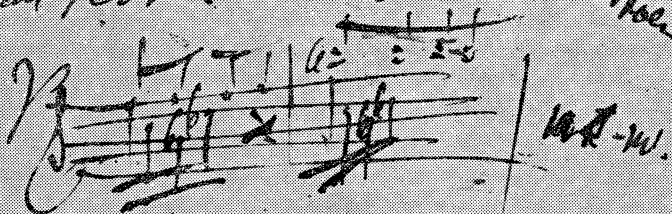
Pos.
Tub.
Tymp.

The image shows three staves of handwritten musical notation. The top staff is labeled 'Pos.' and contains a melodic line with several notes and rests. The middle staff is labeled 'Tub.' and contains a line of notes, some with stems pointing downwards. The bottom staff is labeled 'Tymp.' and contains a series of vertical lines representing a drum pattern. A large bracket spans across the bottom of the three staves.

Die ganze Schwere des
Jünger-Liebes in ihm.

Über auch die Ursache:
Die Abreise der Fischen.

Und das Wasser fliegt jetzt
in der Fluten auf Schellen & Knochen

Und wenn ein Motiv so grand,
verschieden wird, so ist für alle es
Lapsus so sein nicht. Danke nicht
mehr da rüber nach.

Glück am Kata-Kabernova Lause
ich nicht mehr nach. Eingew
weisen bin ich schon von einander,
von Bekant.

Ich bin für das Besten
Ihren beizuflick sein
zu wollen.

Ihren Danke ich ver-
bindlich.

Es möge die Aufführung
gelingen. Glück in die
Sache nicht!

In aller Achtung
Ergebenes

Leo Joubert

L.J.

Wien, 27/11/1922

dated September 2nd and November 2nd, 1922. Although the name of the addressee is not given, it can be ascertained, on the basis of Bohumír Štědron's publication "Leoš Janáček, Letters and Reminiscences" (Prague, 1955), that the letters were addressed to the pianist and composer Juljusz Wolfsohn, who was living in Cologne at the time of the first performance of Káta Kabanová at the local opera house, as a correspondent of the music-publishing house Universal-Edition in Vienna, which brought out Janáček's work. The composer's letters are answering Wolfsohn's inquiries about the meaning of the leading melodic motives in the opera.